

Остропілець
Василь Романович

Правове забезпечення судово-експертної діяльності: сучасний аспект

Постановка наукової проблеми. В Україні продовжується судова реформа, розробляється й запроваджується новий механізм правозастосування. Судово-експертна діяльність, як одна з важливих складових судової системи, також потребує всебічного оновлення та вдосконалення. Судово-експертна діяльність на сучасному етапі є сукупністю спеціальних знань і процесуальних норм, що регулюють правовідносини, пов'язані з призначенням та проведенням судових експертиз. Ефективність проведення судово-експертної діяльності залежить від багатьох факторів: нормативно-правового забезпечення, технічного оснащення устаткуванням та рівня спеціальних знань кожного судового експерта. Проте, існують певні недоліки в судово-експертній діяльності, яка реалізується в роботі як державних інституцій, так і експертів, котрі не працюють у державних експертних установах (далі – приватних експертів). Насамперед, це пов'язано з перепонами в експертному забезпеченні правосуддя. Ми повністю погоджуємося із думкою О. М. Ключева, який зазначає, що, відповідно до світової практики судово-експертної діяльності, як важливий напрямок розвитку експертного забезпечення правосуддя, можна виокремити й необхідність більш чіткої законодавчої регламентації гарантій забезпечення діяльності судового експерта¹. Тобто, на законодавчому рівні повинно бути чітко регламентовано, що таке судово-експертна діяльність (адже в чинному Законі України «Про судову експертизу» відсутнє таке поняття) та на які стандарти вона має орієнтуватися. Потребує більш нового й чіткого визначення термінологічний аспект судової експертизи, її предмет, об'єкти та суб'єкти. Закон України «Про судову експертизу» визначає лише, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи у випадках і на умовах, визначених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ². Тобто, поза увагою законодавця залишаються недержавні експертні установи та діяльність приватних експертів.

Слід звернутися до європейської практики експертного забезпечення правосуддя та системи установ, які здійснюють судово-експертну діяльність, законодавче забезпечення функціонування яких має свої особливості³. У положеннях ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» закріплено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні

¹ Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові, та організаційні аспекти. *Теорія і практика судової експертизи та криміналістики*. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102–117.

² Про судову експертизу : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

³ Transparency International URL: <http://cpi.transparency.org/cpi/2011/results/>; Национальний правовий Інтернет-портал Республіки Беларусь URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11500293>; Офіційний сайт Міністерства Юстиції Республіки Казахстан URL <http://www.sudexpert.adilet.gov.kz/ru/comment/reply/70895>.

спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом⁴. Проте в нормах закону не надано пояснень щодо того, хто саме належить до «інших фахівців (експертів)». До того ж існує низка суперечностей, які утруднюють здійснення судово-експертної діяльності. Тому, як слушно зазначає О. А. Кравченко, організаційне та правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні слід удосконалити шляхом підвищення рівня правового забезпечення та ефективності чинної системи експертного забезпечення правосуддя⁵. Наприклад, за кордоном використовуються дві основні організаційні форми проведення судової експертизи. Перша – орієнтується на спеціальні (зокрема, експертні) установи, друга – на конкретних фахівців, долучених до списків судових експертів або тих, які отримали ліцензію на право проведення судової експертизи. Так, законодавством Великої Британії передбачена можливість залучення до роботи фахівців приватних криміналістичних лабораторій, які, зазвичай, надають свої послуги в певних специфічних видах експертиз, наприклад, із криміналістичного дослідження документів⁶. Аналогічна система діє і в Німеччині.

Отже, специфіка судово-експертної діяльності недостатньо регламентована нормами спеціального закону та перебуває в постійній формі, оскільки здійснення судово-експертної діяльності у своїй основі ґрунтується на принципах, які є основою теорії доказів та доказового права.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання правового регулювання судово-експертної діяльності розглядали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. М. Ключев, В. К. Лисиченко, М. В. Салтєвський, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфреман, С. І. Тихенко, О. П. Угровецький, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаківський та ін.⁷ Незважаючи на суттєвий внесок у розвиток теоретичних, процесуальних та загально-методичних засад експертного забезпечення правосуддя, наукові праці зазначених учених не вичерпали окресленої проблеми, а, навпаки, поставили низку нових питань, які потребують вирішення. Адже протягом останніх років

В. Р. Остропілець

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано низку правових норм, які регламентують окремі положення судово-експертної діяльності в різних законодавчих джерелах. Здійснено аналіз правових норм судово-експертної діяльності, а також досліджено теоретичні проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням судово-експертної діяльності. Запропоновано розгляд судово-експертної діяльності крізь призму термінів «експертиза» та «експерт», які на сьогодні складають уявлення про судово-експертну діяльність в цілому. З'ясовано механізм правового регулювання судово-експертної діяльності та наведено її авторське визначення. На нашу думку, це процес відповідності нормам матеріального та процесуального права в упорядкованій діяльності експерта, який проводить дослідження об'єктів за визначеними стандартами.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, експертиза, правове забезпечення, механізм правового регулювання, експерт.

V. Ostropilets

LEGAL ENSURING OF FORENSIC ACTIVITY: MODERN ASPECT

Forensic activity at the current stage of its development is a set of specialized knowledge and procedural rules that govern legal relations related to the appointment and conduct of forensic examinations. The effectiveness of forensic activity depends on a variety of factors: regulatory and legal support, technical equipment and the level of specialized knowledge of each forensic expert.

In our opinion, the mechanism of legal regulation of forensic activity is a process of correspondence with the norms of substantive and procedural law in regularized activity of an expert who conducts research on objects in accordance with certain standards.

Legal ensuring of forensic activity should be considered through the prism of the terms “examination” and “expert”, which today give a clear picture of the forensic activity in general. After all, forensic activity ensuring is implement-

⁴ Про судову експертизу : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>; Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>; Положення про бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та республіканське бюро (Автономної Республіки Крим) : Наказ МОЗ України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0258-95>.

⁵ Кравченко О. А. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертної діяльності // *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, Серія «Юридичні науки»*. 2013. Том 26 (65), № 1. С. 233–237.

⁶ Сорока С. О., Шпак Ю. В. Європейський досвід організації судово-експертної діяльності. URL: http://rap.in.ua/3_2018/82.pdf.

⁷ Див., наприклад, Головченко Л. М. Про необхідність вдосконалення законодавства про судово-експертну діяльність в Україні. Криміналістика і судебна експертиза : Междисциплинарный научно-методический сборник. Вып. 58, ч. 1 / Отв. ред. И. И. Емельянова. К. : Министерство юстиции Украины, 2013. 472 с.; Гончаренко В. Г. Організаційні та правові проблеми судової експертизи в Україні. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files.pdf; Сегай М. Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол.: А. П. Засць, М. А. Цимбал, та ін. X. : Право, 2003. Вып.3. 592 с.; Ключев О. М. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності в Україні. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріал міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовтня 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 5–8.; Сімакова-Єфреман Е. Б. До питання про взаємозалежність європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вып. 17. Харків : Право, 2017. С. 152–158 та ін.

ed through the work of an expert, by his performing an independent, objective, qualified examination.

Based on the above, we believe that, firstly, there is an urgent need for accelerated changes in legal ensuring of forensic science, as it will contribute to the creation of optimal conditions for successful professional activity and increase the level of expert ensuring of justice in the country.

Secondly, it is essential to introduce into legislation the provision on the status of a private forensic expert. In our opinion, this innovation may stipulate the following: "Forensic examination may be entrusted to: employees of state specialized institutions of forensic examinations; private experts who are engaged in forensic activities on the basis of a license and who have obtained the relevant qualification".

Thirdly, based on international experience, to develop an effective mechanism of relations between the subjects who implement forensic activities in order to avoid (minimize) contradictions and conflicts between representatives of state specialized institutions of forensic examinations and private experts.

Key words: forensic activity, examination, legal ensuring, mechanism of legal regulation, expert.

V. Ostropilets

RECHTSGRUNDLAGE IN FORENSISCHER EXPERTENTÄTIGKEIT: AKTUELLER ASPEKT

Die derzeitige forensische Expertentätigkeit stellt eine Gesamtheit besonderer Kenntnissen und prozessualer Normen dar, die Rechtsbeziehungen im Zusammenhang mit der Anordnung und der Durchführung der Begutachtungen regeln. Die Effektivität der forensischen Expertentätigkeit hängt von vielen Faktoren ab: normativ-rechtlichen Gewährleistung, technischen Ausstattung und dem Niveau des Spezialwissens jedes forensischen Experten.

Unserer Meinung nach ist der Mechanismus der Rechtsregulierung der forensischen Expertentätigkeit ein Prozess der Entscheidung der materiellen und formellen Rechtsnormen bei der ausgerichteten Tätigkeit eines Experten, der die Erforschung von Objekten nach bestimmten Standards durchführt.

Die Rechtsgrundlage der forensischen Expertentätigkeit sollte man durch die Begriffe „Begutachtung“ und „Experte“ betrach-

простежуємо чимало нових міркувань щодо організації діяльності судово-експертних установ, їх пріоритетних напрямів діяльності, процесів реформування та особливостей самостійного функціонування експертів, що не є працівниками судово-експертних установ (далі – СЄУ). До того ж чинні нормативно-правові акти, що регулюють зазначену сферу, мають значну кількість законодавчих прогалин і суперечностей, а проекти законів про судово-експертну діяльність в Україні ще перебувають на доопрацюванні⁸. Саме науковий аналіз питань правового забезпечення судово-експертної діяльності в реаліях сьогодення є актуальним та відповідає вимогам часу.

Методи дослідження. Для об'єктивного й суб'єктивного пізнання розробки і практичного застосування теорії, були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Головним загальнонауковим методом є діалектичний, а також порівняльний, оскільки проблема, яка досліджується в даній роботі, ґрунтується на зіставленні правових норм чинного законодавства України та зарубіжних країн. Із метою більш детального вивчення проблематики використовуються такі окремі методи, як контент-аналіз (для вивчення правових джерел та інваріативності матеріалу), логіко-юридичний (під час вивчення та роз'яснення правових норм) тощо.

Метою статті є визначення напрямів розвитку сучасної моделі правового забезпечення судово-експертної діяльності, окреслення проблем, що потребують вирішення та формування науково-обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення діяльності судово-експертних установ України.

Виклад основного матеріалу. У теорії правничих наук існує думка, що експертні дослідження використовуються винятково для потреб кримінального судочинства. Так, Н. Клименко та В. Федчишина зазначають, що від того, наскільки активно експертні установи використовують сучасні досягнення науково-технічного прогресу і спеціальні знання під час вирішення основних завдань судочинства, безпосередньо залежать забезпечення правопорядку та успіх в усуненні антисуспільних явищ на території країни. Судова експертиза посилює доказовий базис матеріалів справи, забезпечує встановлення об'єктивної істини, відіграючи важливу роль у розробленні й практичному впровадженні наукових методів та методик, дослідження матеріалів під час розслідування злочинів і судового розгляду справ⁹. Проте розвиток науки і техніки, ІТ-технологій започаткували тенденцію використання результатів судово-експертної діяльності для вирішення питань не лише в кримінальному, а й у цивільному, господарському та адміністративному видах судочинства. Організація й діяльність експертних установ та експертів, які не працюють в державних установах, визначається законом і підзаконними актами, що не завжди кореспондуються в правовому регулюванні певних питань. Саме тому наголошуємо на актуальності розгляду даної проблеми. Адже реформування законодавства, обговорення проектів законів, що регулюють цивільно-процесуальні, господарсько-процесуальні відносини, відносини у сфері кримінального й адміністративного судочинства, у справах про адміністративні правопорушення – відповідно, зумовлюватимуть зміни в правовому та процесуальному статусі державного й приватного судових експертів і в регулюванні судово-експертної діяльності.

У широкому сенсі, окремі зміни правового та процесуального характеру призводять до змін правового забезпечення усієї судово-експерт-

⁸ Про судово-експертну діяльність : Проект Закону України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.

⁹ Клименко Н. З історії розвитку і становлення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. *Вісн.* Рубрика «Наукова бібліотека». 2013. № 14. С. 8-12.

ної діяльності. Сучасний словник української мови термін «забезпечення» визначає як створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантію чогось; захист, охорону кого-, чого-небудь від небезпеки¹⁰. О. М. Дручек, розглядаючи це питання, «правове забезпечення» трактує як надання (постачання) чогось у достатній кількості, створення повного й достатнього комплексу умов, необхідних для здійснення чого-небудь; надання гарантій¹¹. Із огляду на це, законодавець має створити умови, надати правове підґрунтя для належного функціонування судово-експертної діяльності як системи. Така система може повноцінно існувати винятково в межах механізму правового регулювання.

Механізм правового регулювання судово-експертної діяльності виходить з оцінки теорії права та теорії доказів. Так, у теорії держави та права механізмом правового регулювання вважають цілісне, результативне впорядкування й організацію суспільних відносин за допомогою системи правових засобів відповідно до вимог соціально-економічного й політичного рівня розвитку суспільства¹². На думку, О. Ф. Скакун, механізм правового регулювання – це процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, здійснюваний суб'єктами правового регулювання за допомогою системи правових засобів, способів і форм із метою задоволення публічних і приватних інтересів учасників суспільних відносин, забезпечення правопорядку¹³. Інші науковці зазначають, що механізм правового регулювання становить основну соціальну функцію права й держави. У зв'язку з цим, механізм, за допомогою якого досягаються цілі права і держави, є механізмом державно-правового регулювання. Це поняття дозволяє: 1) скомпонувати усі частини юридичної надбудови і чинники, що на неї впливають; 2) розташувати їх у певному порядку; 3) простежити ті основні функції, що виконуються юридичними, соціальними, психологічними й іншими чинниками в процесі правового регулювання, тобто в процесі виконання правом своїх функцій; 4) усвідомити процес трансформації правових принципів і норм у поведінці (правомірне і протиправне), виникнення законності й правопорядку чи правового нігілізму; 5) обґрунтувати необхідність удосконалення правового регулювання в суспільстві, підвищення ефективності та якості реалізації права, рівня юридичної культури всього населення і професійної культури всіх працівників правоохоронних органів¹⁴.

Основою є на вищезазначеному, вважаємо, що механізм правового регулювання судово-експертної діяльності – це процес відповідності нормам матеріального та процесуального права в упорядкованій діяльності експерта, який проводить дослідження об'єктів за певними стандартами.

Як уже зазначалося вище, правове забезпечення судово-експертної діяльності слід розглядати крізь призму термінів «експертиза» та «експерт», які на сьогодні складають уявлення про судово-експертну діяльність в цілому. Адже забезпечення судово-експертної діяльності реалізується саме через експерта, шляхом виконання ним незалежної, об'єктивної, кваліфікованої експертизи. Так, у перекладі з латини «екс-

ten, die heute eine Vorstellung von forensischen Expertenaktivitäten im Ganzen zusammensetzen, weil sich die Sicherung der forensischen Expertentätigkeit durch einen Experten verwirklicht, indem er eine unabhängige, objektive und qualifizierte Begutachtung ausführt.

Auf der Grundlage der vorstehenden Information meinen wir, dass die Rechtsgrundlage der forensischen Expertentätigkeit erstens dringend geändert werden muss, weil dadurch optimale Bedingungen für eine erfolgreiche berufliche Tätigkeit geschaffen und das Niveau der Expertenversorgung der Justiz im Staat erhöht werden.

Zweitens muss eine Bestimmung über den Status eines privaten Forensikers in die Gesetze eingebracht werden. Unserer Meinung nach kann diese Neuerung so lauten: „Die Durchführung der forensischen Expertise kann Mitarbeitern staatlicher spezialisierter forensischer Einrichtungen; privaten Experten, die sich aufgrund einer Lizenz mit forensischer Expertentätigkeit beschäftigen und denen die entsprechende Qualifikation verliehen wurde, beauftragt werden“.

Drittens muss man anhand internationaler Erfahrung einen wirksamen Mechanismus für die Beziehungen zwischen den Entitäten der forensischen Aktivitäten zu entwickeln, um Widersprüche und Konflikte zwischen Vertretern staatlicher spezialisierter forensischer Institutionen und privaten Experten zu vermeiden (zu minimieren).

Schlüsselwörter: forensische Expertentätigkeit, Expertise, Rechtsgrundlage, Mechanismus der Rechtsregulierung, Experte.

V. Ostroplets

SUPPORT LÉGAL DE L'ACTIVITÉ D'EXPERT JUDICIAIRE: ASPECT ACTUEL

Au stade actuel, l'activité d'expert judiciaire est un ensemble de connaissances particulières et de règles de procédure régissant les relations juridiques liées à l'administration et à l'accomplissement des expertises judiciaires. L'efficacité d'accomplissement de l'activité d'expert judiciaire judiciaires dépend de nombreux facteurs: soutien réglementaire et légale, équipement technique et niveau de connaissances particulières de chaque expert judiciaire.

¹⁰ Великий таумачний словник сучасної української мови / уклад. І гол. ред. В. Т. Бусел, К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002 р. С. 281.

¹¹ Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*, 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://www.nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_22.

¹² Цвік М. В., Ткаченко В. Д. Загальна теорія держави та права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х.: «Право», 2002. С. 6.

¹³ Скакун О. Ф. Теорія государства и права: учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

¹⁴ Афанасьев В. С., Герасимов А. П., Гойман В. П. Общая теория права и государства / под ред. В. В. Лазарева. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Юристъ, 1996. С. 395.

À notre avis, le mécanisme de régulation légale de l'activité d'expert judiciaire est un processus de respect des normes de droit matériel et procédural dans les activités rationalisées d'un expert qui effectue des recherches d'objets selon certaines normes.

Le soutien légal à l'activité d'expert judiciaire doit être envisagé à travers le prisme des termes: expertise et expert qui forment aujourd'hui une idée de l'activité judiciaire en général. Après tout, le support de l'activité d'expert judiciaire est réalisée par un expert, en effectuant une expertise indépendante, objective et qualifiée.

Sur la base de ce qui précède, nous pensons qu'en premier lieu, il est urgent d'accélérer les changements dans le soutien légal de l'activité d'expert judiciaire, car cela créera des conditions optimales pour une activité professionnelle réussie et augmentera le niveau de justice experte dans le pays.

En deuxième lieu, il est nécessaire d'inclure dans la législation des dispositions sur le statut d'expert judiciaire privé. À notre avis, cette innovation peut être la suivante: « L'accomplissement d'une expertise judiciaire peut être confié aux: employés des institutions d'État spécialisées en expertise judiciaire; experts privés qui exercent l'activité d'expert judiciaire à la base d'une licence et qui ont reçu la qualification appropriée ».

En troisième lieu, sur la base de l'expérience internationale, développer un mécanisme efficace de relations entre les sujets de l'activité d'expert judiciaire afin d'éviter (minimiser) les contradictions et les conflits entre les représentants des institutions d'État spécialisées en expertise judiciaire et les experts privés.

Mots-clés: activité d'expert judiciaire, expertise, support légal, mécanisme de régulation légal, expert.

В. Р. Остропаец

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СОВРЕМЕННЫЙ АСПЕКТ

На современном этапе развития социальных институтов, судебно-экспертная деятельность представляет собой совокупность специальных знаний и процессуальных норм, регулирующих правоотношения, связанные с назначением и проведением судебных экспертиз. Эффективность проведения

перта» означає «досвідчений», «обізнаний»¹⁵. У словнику іншомовних слів зазначено, що експертиза (фр. expertise) – це розгляд, дослідження експертом певних справ, питань, що потребують спеціальних знань (наприклад медична, бухгалтерська судові експертизи)¹⁶. На думку А. В. Фурмана, експертиза – це: а) фахове вивчення речових доказів чи фактів із метою з'ясування обставин і надання відповідних висновків; б) розгляд, дослідження будь-якої справи чи певного питання для одержання правильного висновку, встановлення правильної оцінки; в) соціальна процедура психологічного оцінювання окремих визначених ситуацій, надбав людської діяльності чи особистості, яка проводиться відповідно до поставлених замовником завдань (запиту), вимагає поглибленого дослідження експертом певних психосоціальних проблем чи питань, а відтак і його ґрунтовної теоретико-методологічної підготовки та функціональної грамотності; г) оцінювання авторитетними спеціалістами стану об'єкта чи процесу, причини виникнення події чи можливих її наслідків, а також перспектив використання речей, ресурсів чи прийняття конкретних рішень; д) метод обґрунтування експертом реального стану справ у певній сфері суспільного життя, з'ясування ґрунтовності вирішення актуальних завдань певною науковою дисципліною (соціологія, дидактика, психологія), а також оцінювання, що «пов'язане з побудовою системи ознак для розпізнавання, класифікації й аналізу складних інновацій, вироблення засобів вимірювання досліджуваних об'єктів при зміні довкілля, середовища»¹⁷.

Правове забезпечення судово-експертної діяльності здійснюється відповідно до норм Закону України «Про судову експертизу», Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, ЦПК, КПК, ГПКУ, КАСУ, КУпАП та інших нормативно-правових актів¹⁸. Закон України «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні та фінансові засади судово-експертної діяльності, забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, що орієнтується на максимальне використання науки і техніки. Він установлює гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку, що забезпечуються: процесуальним порядком призначення судового експерта; заборонам втручання будь-кого в проведення судової експертизи; існуванням експертних установ, незалежних від правоохоронних органів (науково-дослідні інститути судових експертиз Мін'юсту, Міністерства охорони здоров'я); створенню необхідних умов для незалежної діяльності судового експерта, матеріальним і соціальним забезпеченням експерта; кримінальною відповідальністю за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання обов'язків; можливістю призначення повторної, комісійної експертизи; можливістю бути присутнім під час проведення судової експертизи у випадках, передбачених законом¹⁹. Проте залишається невирішеним питання експертного забезпечення правосуддя саме приватними експертами, оскільки чинним законодавством не встановлено таке понят-

¹⁵ Сабінін О. Експертиза починається з експерта. *Охорона праці : науково-виробничий журнал*. 2013. № 9. С. 28.

¹⁶ Словник іншомовних слів / Р. В. Чаговець, Г. В. Самсонов, А. М. Шлепаков та ін. ; гол. ред. членкор. АН УРСР О. С. Мельничук. К. Київська книжкова фабрика, 1975. С. 237.

¹⁷ Фурман А. В. Психодіагностична експертиза модульнорозвивальних підручників : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. С. 70–75.

¹⁸ Про судову експертизу : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>; Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>; Цивільний процесуальний кодекс України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>; Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> тощо.

¹⁹ Про судову експертизу : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

тя, правові норми, які б детально регулювали його діяльність та кваліфікаційні вимоги. До того ж існує певна колізія в розподілі експертиз між приватними експертами та державними спеціалізованими установами судових експертиз, яку необхідно вирішити на державному рівні з метою уникнення недоброчесної конкуренції.

У процесуальному аспекті діяльність судового експерта закріплена у певних правових нормах, що визначають його роль у судочинстві, вирішують, яким чином він залучається до проведення експертизи тощо. Однак, у КУпАПі, наприклад, така регламентація відсутня. Ми повністю погоджуємося із думкою О. М. Ключова, який слушно зазначає, що у ст. 246 КУпАП визначено два різновиди суб'єктів, які приймають рішення в справах про адміністративні правопорушення: суди та інші уповноважені органи (посадові особи). Цією нормою чітко визначено, що порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення органами (посадовими особами), уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення, як у районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах визначаються цим Кодексом та іншими законами України. Як бачимо, наявна вимога врегулювання порядку розгляду зазначених справ через застосування КУпАП. Утім стверджувати про виконання її в повному обсязі не завжди достатньо підстав. Це стосується прогалин правового регулювання в КУпАП і норм щодо судової експертизи. Узагалі такої дефініції, як судова експертиза в КУпАП, не міститься. Однак, деякі норми стосовно участі експерта в розгляді справ про адміністративні правопорушення цей Кодекс уключає, хоча їх явно недостатньо²⁰. Тому дуже актуальною та слушною вбачається нам думка Е. Б. Сімакової-Єфремян, яка наголошує, що в процесуальному законодавстві України існують колізії щодо визначення сутності різних організаційно-процесуальних категорій судових експертиз чи взагалі їх відсутності; необхідно встановити відповідні норми щодо первинної, додаткової, повторної, комісійної та коплексної експертизи саме в базовому законі. Тому норми, які стосуються цих категорій у процесуальному законодавстві, мають бути бланкетними, із посиланням на Закон України «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні», щоб в окремих видах судочинства не відображалися різні визначення²¹.

Визначаючись свідчить про необхідність прискорених змін до законодавства України про судову експертизу, адже цього вимагає й Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», де передбачено, що до кінця 2020 року необхідно розробити та запровадити зміни до законодавчих актів України щодо створення системи самоврядування судових експертів, запровадження рецензування висновку судового експерта та визначення граничних строків проведення судових експертиз²².

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначаємо, що, по-перше, існує нагальна потреба в прискорених змінах у правовому забезпеченні судово-експертної діяльності, адже це сприятиме створенню оптимальних умов для успішної фахової діяльності та підвищення рівня експертного забезпечення правосуддя в державі.

судово-експертної діяльності залежить від багатьох факторів: нормативно-правового забезпечення, технічного оснащення обладнанням і рівня спеціальних знань кожного судового експерта.

По нашому мнению, механизм правового регулирования судебно-экспертной деятельности должен – это процесс соответствия нормам материального и процессуального права профессиональной деятельности эксперта, проводящего исследования объектов по определенным стандартам.

Правовое обеспечение судебно-экспертной деятельности следует рассматривать сквозь призму терминов «экспертиза» и «эксперт», которые сегодня дают представление о судебно-экспертной деятельности в целом.

Учитывая вышесказанное, считаем, что, во-первых, назрела насущная необходимость в скорейших изменениях в правовом обеспечении судебно-экспертной деятельности, что будет способствовать созданию оптимальных условий для успешной профессиональной деятельности и повышения уровня экспертного обеспечения правосудия в государстве.

Во-вторых, необходимость внесения соответствующих изменений и дополнений в законодательные нормы, касающиеся положения и статуса частного судебного эксперта. По нашему мнению, такая новация может быть следующей: «Проведение судебной экспертизы может быть поручено сотрудникам государственных специализированных учреждений судебных экспертиз; частным экспертам, которые занимаются судебно-экспертной деятельностью на основании лицензии и имеющие соответствующую квалификацию».

В-третьих, учитывая международный опыт, разработать действенный механизм взаимоотношений между субъектами осуществления судебно-экспертной деятельности с целью минимизации противоречий и конфликтов между представителями государственных специализированных учреждений судебных экспертиз и частными экспертами.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, экспертиза, правовое обеспечение, механизм правового регулирования, эксперт.

²⁰ Ключев О. М. Правове регулювання судової експертизи в справах про адміністративні правопорушення: сучасний стан та перспективи розвитку. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. С. 143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpsek_2016_16_21

²¹ Сімакова-Єфремян Е. Б. Щодо необхідності реформування базового законодавства України про експертне забезпечення правосуддя // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя: матеріали круглого столу (м. Харків, 6–7 лютого 2020 року). Харків: ФОРМ Панов А. М., 2020. С. 12–16.

²² Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>.

По-друге, необхідно внести до норм законодавства положення про статус приватного судового експерта. На нашу думку, дана новація може бути викладена наступним чином: «Проведення судової експертизи може бути доручено: співробітникам державних спеціалізованих установ судових експертиз; приватним експертам, які займаються судово-експертною діяльністю на підставі ліцензії та яким присвоєно відповідну кваліфікацію».

По-третє, враховуючи міжнародний досвід, розробити дієвий механізм взаємин між суб'єктами здійснення судово-експертної діяльності з метою уникнення (мінімізації) протиріч і конфліктів між представниками державних спеціалізованих установ судових експертиз та приватними експертами.

References

- Afanas'ev, V.S. & Herasymov, A.P. & Hoyman, V.Y. (1996). *Obshchaya teoriya prava y hosudarstva* [General Theory of Law and State] /pod red. V.V. Lazareva. 2-e yzd. pererab. y dop. M.: Yuryst', 1996 472 s. [in Russian].
- Chahovets, R.V. & Samsonov, H.V. & Shlepakov A.M. (1975). *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words] / hol. red. chlenkorespondent AN URSR O.S. Mel'nichuk. K. Kyiv's'ka knyzhkova fabryka. 775 s. [in Ukrainian].
- Druchek, O.M. (2013). *Ponyattya administratyvno-pravoho zabezpechennya prav, svobod ta interesiv dytyny orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrayiny* [The concept of administrative and legal support of the rights, freedoms and interests of the child by the internal affairs bodies of Ukraine]. *Forum prava*. 2013 № 2. S. 123-128. URL: http://www.nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_22. [in Ukrainian].
- Furman, A.V. (2009). *Psykhodydaktychna ekspertyza modul'no rozvyval'nykh pidruchnykiv: monohrafiya* [Psychodidactic examination of modular textbooks: a monograph]. Ternopil': TNEU, «Ekonomichna dumka», 2009. 312 s. [in Ukrainian].
- Holovchenko, L.M. (2013). *Pro neobkhidnist' vdoskonalennya zakonodavstva pro sudovo-ekspertni diyal'nist' v Ukrayini* [On the need to improve the legislation on forensic activities in Ukraine]. *Krymynalystyka y sudebnaya ekspertyza: Mezhdovedomstvennyy nauchno-metodychesky sbornyk*. Vyp. 58, ch. 1 / Otv. red. Y.Y. Emel'yanova. K.: Mynysterstvo yustytysy Ukrayny. 472 s. [in Ukrainian].
- Honcharenko, V.H. *Orhanizatsini ta pravovi problemy sudovoyi ekspertyzy v Ukrayini* [Organizational and legal problems of judicial examination in Ukraine]. URL http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files.pdf. [in Ukrainian].
- Klymenko, N. (2013). *Z istoriyi rozvytku i stanovlennya Kyiv's'koho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytysiy Ukrayiny* [On the history of development and formation of the Kiev Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine]. *Viche. Rubryka «Naukova biblioteka»*, 2013. № 14. S. 8-12 [in Ukrainian].
- Kliuiev, O.M. (2018). *Mizhnarodni standarty ta mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi sudovo-ekspertnoyi diyal'nosti v Ukrayini* [International standards and international cooperation in the field of forensic science in Ukraine]. *Aktual'ni pytannya sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky : materialy mizhnarod. nauk.-prakt. konf., prysvyachenoyi 95-richchyu stvorennya Kharkiv's'koho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa* (m. Kharkiv, 10–11 zhovtnya 2018 r.). Kharkiv : Pravo, 2018. S. 5-8. [in Ukrainian].
- Kliuiev, O. M. (2019). *Udoskonalennya ekspertnoho zabezpechennya pravosudnya: teoretychni, pravovi, ta orhanizatsiyni aspekty* [Improvement of expert support of justice: theoretical, legal, and organizational aspects]. *Teoriya i praktyka sudovoyi ekspertyzy ta kryminalistyky*. Kharkiv : Pravo, 2019. Vyp. 19. S. 102–117. [in Ukrainian].
- Kliuiev, O. M. (2016). *Pravove rehulyuvannya sudovoyi ekspertyzy v spravakh pro administratyvni pravoporushennya suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku* [Legal

- Regulation of Forensic Expertise in Administrative Offenses in the Current State and Prospects for Development]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*. S. 142-148. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2016_16_21 [in Ukrainian].
- Kravchenko, O. A. (2013). Pravovi ta orhanizatsiyni problemy rehulyuvannya sudovo-ekspertnoyi diyal'nosti [Legal and organizational problems of regulation of forensic expertise]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu im. V.I. Vernads'koho, Seriya «Yurydychni nauky»*. 2013. Tom 26 (65), №1. S. 233-237 [in Ukrainian].
- Natsyonal'nyy pravovoy Ynternet-portal Respublyky Belarus [National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus]. URL : <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11500293> [in Russian].
- Ofytsyal'nyy sayt Mynysterstva Yustytysy Respublyky Kazakhstan [Official Website of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan]. URL : <http://www.sudexpert.adilet.gov.kz/ru/comment/reply/70895>[in Russian].
- Polozhennya pro byuro sudovo-medychnoyi ekspertyzy upravlin' okhorony zdorov'ya oblasnykh vykonavchykh komitetiv ta respublikans'ke byuro (Avtonomnoyi Respubliky Krym): Nakaz MOZ [Regulation on the Bureau of Forensic Expertise of Health Departments of Oblast Executive Committees and the Republican Bureau (Autonomous Republic of Crimea)]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0258-95> [in Ukrainian].
- Pro sudovo-ekspertnu diyal'nist' [On Forensic Expertise]: Proekt Zakonu Ukrayiny URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrayiny vid 25 lyutoho 1994 roku [Forensic Examination: Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1994. № 28. St.232 (zi zminamy i dopovnennamy stanom na 01.04.2020 r.) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennya Instruksiyi pro pryznachennya ta provedennya sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen' ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsiy z pytan' pidhotovky ta pryznachennya sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen' [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of judicial examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of judicial expertise and expert research]. *Nakaz Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny*. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ekspertnu sluzhbu Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny: Nakaz MVS Ukrayiny [On approval of the Regulation on the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> [in Ukrainian].
- Sehay, M.YA. (2003). Sudova ekspertolohiya: ob'yekt, predmet, pryroda y systema nauky [Forensic expertise: object, subject, nature and system of science]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky: zb. nauk.-prakt. Materialiv (do 80 richchya zasnuvannya Kharkivs'koho NDI sudovykh ekspertyz) / redkol.: A.P. Zayets, M.L. Tsymbal, ta in. KH.: Pravo, 2003. Vyp.3. 592 s.* [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2020). Shchodo neobkhidnosti reformuvannya bazovoho zakonodavstva Ukrayiny pro ekspertne zabezpechennya pravosuddyia [On the need to reform the basic legislation of Ukraine on expert support of justice]. *Problemy reformuvannya bazovoho zakonodavstva Ukrayiny z pytan' ekspertnoho zabezpechennya pravosuddyia : materialy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 6–7 lyutoho 2020 roku)*. Kharkiv : FOP Panov, A.M., 2020. S. 12-16. [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2017). Do pytannya pro vzayemozalezhnist' yevropeys'kykh intehratsiynykh protsesiv i tendentsiy intehratsiyi spetsial'nykh znan' v Ukrayini [On the need to reform the basic legislation of Ukraine on expert support of justice]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 17. Kharkiv : Pravo, 2017. S. 152-158. [in Ukrainian].
- Sabynin, O. (2013). Ekspertyza pochynayet'sya z eksperta [Expertise begins with the expert]. *Okhorona pratsi: naukovo-vyrobnychy zhurnal*. № 9. S. 28-29 [in Russian].

- Skakun, O. F. Teoriya hosudarstva y prava (2000). [Theory of State and Law]. Khar'kiv: Konsul; Un-t vnutr. del, 704 s. [in Ukrainian].
- Soroka, S.O. & Shpak, YU.V. (2018). Yevropeys'kiy dosvid orhanizatsiyi sudovo-ekspertnoyi diyal'nosti [European experience in organizing forensic activities]. URL: http://pap.in.ua/3_2018/82.pdf. [in Ukrainian].
- Transparency International. URL: <http://cpi.transparency.org/cpi/2011/results/>;
Natsyonal'nyy pravovoy Ynternet-portal Respublyky Belarus' URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11500293>.
- Tsvik, M.V. & Tkachenko, V.D. & Bohachova L.L. (2002). Zahal'na teoriya derzhavy ta prava [General Theory of State and Law]. za red. M.V. Tsvika, V.D. Tkachenka, O.V. Petryshyna. KH.: «Pravo». 427 s. [in Ukrainian].
- Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian] uklad. I hol. red. V.T. Busel, K.: Irpin': VTF «Perun», 2002 r. 1440 s. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 26.04.2020